

А.У.Вострыкава

Мінск

**МІЛАШ УРБАН: ЛІТАРАТУРНЫ ПАРТРЭТ. ВЕКТАРЫ
ЎПЛЫВАЎ.**

Мілаш Урбан належыць да ліку найбольш цікавых чэшскіх пісьменнікаў малодшага пакалення і, на думку некаторых крытыкаў, з’яўляецца адной з найбольшых надзей новай чэшскай літаратуры. Ён з’яўляецца аўтарам, да якога ніхто не ставіцца абыякава. Ён мае даволі сваеасаблівыя погляды і такія ж кнігі. Па словах самога аўтара, яго кнігі абуджаюць у людзей водгук, маюць шмат прыхільнікаў і яшчэ больш праціўнікаў.

Нарадзіўся Мілаш Урбан у 1967 г. Скончыў гімназію ў Карлавых Варах. Вывучаў сучасную філалогію на кафедрах англістыкі і нардыстыкі на філасофскім факультэце Карлава Універсітэта, паступіў у аспірантуру. Потым вучыўся ў Оксфардзе. З 1992 г па 2000 г. працаваў рэдактарам выдавецтва “Млада фронта”, з 2001 г. – у выдавецтве “Арго”, дзе некаторы час быў галоўным рэдактарам. У першай палове 1990-ых пачаў перакладаць з англійскай мовы, за што ў 1996 г. атрымаў прэмію выдавецтва “Млада фронта”, а ў 1997 г. – творчую прэмію Саюза перакладчыкаў. Пісьменніцкую дзейнасць Мілаш Урбан распачаў пад імем Ёзаф Урбан раманам–містыфікацыяй “Апошняя кропка за рукапісам”(1998). Наступныя раманы ён выдаваў ужо пад уласным імем -- “Сем храмаў. Пражскі гатычны раман” (1999), экалагічны раман “Вадзянік” (2001), палітычны гратэскны раман “Памяці дэпутата парламента” (2002), “боскую крымінальную камедыю” “Цень сабора” (2003). Урбану належыць камедыя “Крыху каханьня” (2003), апавяданні ”Беларуска”, “Валасы” і некаторыя іншыя, якія друкаваліся ў часопісах. Раман ”Вадзянік” атрымаў прэмію як лепшы праявіны твор у 2002 г.

Для твораў чэшскага празаіка характэрная настальгія па старажытнасці. Літаратурны крытык Петр Матоўшак назваў яго “сучасным старалюбам” [9, 9-10]. Для прозы Урбана характэрным становіцца спалучэнне падзей мінулага і сучаснасці. Сам аўтар лічыць сябе ідэалістам і трохі ўтапістам, аматарам кантрастаў, які спрабуе захаваць і ажывіць прыгажосць, якая заключана ў мінулых эпохах. З гістарычнай інфармацыяй ён абыходзіцца даволі свабодна, таму як на першакрыніцу ў гістарычным плане на яго кнігі абапірацца нельга. Хаця сам аўтар казаў ў адным з інтэрв’ю, што пры падрыхтоўцы да напісання кнігі дастаткова грунтоўна вывучае гістарычныя матэрыялы, што займае недзе каля году. Цікавай з’яўляецца стылёвая і жанравая спецыфіка яго раманаў. Вельмі многія з яго кніг з’яўляюцца трылерамі, але тым не менш, яны задавальняюць чытачоў з высокімі патрабаваннямі, да якіх аўтар адносіць і самога сябе. Яго раманы пазначаны жанравым сінкрэтызмам: элементы гістарычнага жанру ён камбінуе з літаратурай факту, гатычным раманам альбо палітычным памфлетам. Часта складнікам жанравай структуры становіцца дэтэктыў. Сінкрэтычная прырода яго раманаў, якія спалучаюць дэтэктыўныя, містычныя, гістарычныя і іншыя складнікі, не пакідае чытачоў абыякавымі. Раманы Мілаша Урбана захопліваюць ад самага пачатку. Не варта чакаць ад Урбана класічнага сюжэту. Ён умела выкарыстоўвае містыфікацыю, гуляе з рознымі літаратурнымі жанрамі. Яго раманы вылучаюцца чытабельнасцю, багатым падзейным бокам, вынаходлівай кампазіцыяй і нечаканымі фіналамі. Часта аўтар звяртаецца да чорнага гумару, пернабольшванняў, гутарковых элементаў. Творы Мілаша Урбана даюць падставы казаць пра пэўныя рускія і англійскія ўплывы. Дарэчы, сам аўтар згадваў пра гэта. Частку свайго дзяцінства ён правёў у Англіі, а потым вывучаў англійскую літаратуру ў Празе і Оксфардзе.

Проза Урбана ідэйна амбівалентная, іранічная. Пісьменнік дэманструе, што з гісторыі можна чэрпаць павучэнне, забаўляльнасць і літаратурнае натхненне. Адначасова яго творы дазваляюць казаць пра рамантычныя падыходы аўтара да свету і творчасці.

Раман “Сем храмаў” – гэта раман пра гатычную Прагу, дакладней, пра гатычную архітэктурную. На думку даследчыкаў, на твор пэўнае ўздзеянне аказаў культавы раман італьянскага лаўрэата Нобелеўскай прэміі У.Эка “Імя ружы”. Твор успрымаецца як эстэтычны раман, у якім у цэнтры ўвагі архітэктурны воблік старой Прагі. Гарадская архітэктурная і праблема яе захавання групуюць вакол сябе праблемнае поле цэлага рамана. Пісьменнік гаворыць пра немагчымасць жыць у сучасным горадзе, пра страсную спробу вярнуцца ў мінулае. Зраземела, што крыніцай натхнення Мілаша Урбана была Прага, па якой ён шмат блукаў і разважаў пра тое, якой прыгожай яна была, калі б захаваліся пабудовы, разбураныя ў канцы XIX стагоддзя. У квартале Новы горад, які быў заснаваны Карлам IV, мала што нагадвае пра готыку. Сведкамі мінулага застаюцца некалькі касцёлаў. Урбан шкадуе пра гэта і імкнецца ўваскрасіць мінулае, паколькі гвалт над гісторыяй яму падаецца вельмі небяспечным. Сам раман інтрыгуе і захоплівае не проста апісаннемі брутальных забойстваў, але перш за ўсё змрочнай атмасферай сярэднявечча і карцінамі сярэднявечнай Прагі. Жанравае вызначэнне рамана самім аўтарам адсылае чытача то да гатычных гісторый, то да экзістэнцыяльнай прозы Ф.Кафкі, то да містычных карцін Г.Майрынка. Чэшскі даследчык Любамір Махала ўпэўнены, што аўтар стварае пародыю на жанр гатычнага рамана і пародыю на папулярную ў другой палове XX стагоддзя літаратуру факта [8, 30]. Мілаш Урбан майстарскі выкарыстоўвае чалавечыя жахі перад звышнатуральным. Галоўны герой рамана, былы паліцэйскі, займаецца расследваннем серыі жорскіх забойстваў, ахвярамі якіх становяцца людзі, пэўным чынам звязаныя з разбурэннем гатычных сабораў. Усе дзеючыя

асобы гэтай гісторыі, за выключэннем аднаго, выдуманых. Наадварот, усе пабудовы, за выключэннем адной, існуюць на самой справе. Установы ўсе да адной з'яўляюцца плодам аўтарскай фантазіі. Канец рамана, прысвечанага Празе, ўспрымаецца як дастаткова жахлівая антыўтопія. Аўтар зазначае : “Лепш за ўсё нам даецца мастацтва крушыць, больш за ўсё мы любім пачынаць з нуля, з чыстага месца, з зялёнай травы, якую так лёгка заліць бетоном. Галоўнае, каб прасцей, галоўнае, каб практычна. Прага забіваць мінулае ўрасла ў нашы душы, інстынкт знішчаць аднойчы створанае невынішчальны” [13, 211].

Праз вобраз галоўнага героя рамана Кветаслава Шваха аўтар падае вельмі сваеасабліваю канцэпцыю гісторыі. “...Мая манера вучыцца нікому не падабалася...Мне не ўдавалася ўтрымаць у памяці неабходныя даты і падзеі, на якія абапіраецца гістарыяграфія. Я не знаходзіў у гэтым сэнса. У тым, што выкладалі нам як гісторыю, мне бачыліся толькі пералікі палітычных рашэнняў і іх наступствы, спісы феадальных родаў і статыстыка войнаў, якія яны вялі. Я шукаў іншую – жывую, гісторыю, шукаў час-прастору, дзе я мог бы арыентавацца так жа лёгка, як у сваім штодзённым існаванні. Што агульнага маюць з гэтым нейкія каралі і бітвы?...Я імкнуўся адшукаць такую гістарыяграфію, якая вывучала б людзей, якія не маюць імя, такіх жа, як я сам. Я шукаў гісторыю самога сябе, безымяннага і прыгоннага прадстаўніка рода чалавечага” [13, 70].

Чэшскі аўтар згадваў, што крыніцай натхнення для “Сямі храмаў” быў рускі пісьменнік Міхаіл Булгакаў і яго раман ”Майстар і Маргарыта”. Таксама Мілаш Урбан у сваіх інтэрв’ю гаворыць пра тое, што вельмі любіць раманы Дастаеўскага, што яго цікавіць сапраўднасць “Слова пра паход Ігаравы”. Трэба сказаць, што раман “Майстар і Маргарыта” ўзгадваецца адразу. Перш за ўсё, агульнай для обоіх раманаў з’яўляецца канцэпцыя фантастычнага, ірацыянальнага ў мастацкім свеце. Відавочна, што чэшскі празаік быў пад значным ўздзеяннем Булгакава, калі пісаў свой

гатычны містычны раман. Гэта праблема патрабуе асобага даследвання. Мы ж назавем толькі некалькі найбольш відавочных момантаў, якія звяртаюць на сябе ўвагу адразу. Адным з галоўных персанажаў, значным цэнтрам сюжэтазбудавання і ўвасабленнем ідэі “сяміхрам’я” становіцца рыцар Маціаш Гмюнд і яго незвычайная “світа” (Райманд Прунслік, Разета і інш.), якія ўваходзяць у брацтва цела гасподня. Менавіта з імі звязана шмат містычных, незвычайных падзей. Яны здольныя на вельмі дзіўныя ўчынкі. Гэтая група можа суадносіцца з вобразамі Воланда і яго “світы ў “Майстары і Маргарыце”. Гмюнд селіцца ў звычайнай кватэры, памеры якой цудоўным чынам павялічваюцца і там адбываюцца таямнічыя, фантастычныя падзеі. Гэта відавочная паралель з апісаннем кватэры, у якой у Маскве жыве Воланд са сваімі спадарожнікамі. Герой рамана Урбана Кветаслаў Швах сустракае жанчыну з жоўтымі кветкамі, якая потым таямнічым вобразам знікае, хаця ён ідзе за ёй. Тут можна згадаць булгакаўскую Маргарыту з жоўтымі цюльпанамі. Такіх знакаў, якія адсылаюць да “Майстара і Маргарыты”, у “Сямі храмах” можна адшукаць і заўважыць нямала. Такім чынам, можна аб’ектыўна сцвярджаць пра ўплывы Булгакава на названы раман чэшскага празаіка.

Крытыка ўвогуле станоўча ставіцца да творчасці Урбана. Аднак найбольшага прызнання літаратуразнаўцаў атрымаў раман “Вадзянік”. У ім зноў увага засяроджваецца на пытаннях этыкі і эстэтыкі. Гаворка ідзе пра прыроду роднага краю, пра тое, якая шкода наносіцца яго багаццю і прыгажосці спажывецкімі варварскімі адносінамі. Аўтар называў “Вадзяніка” сваёй любімай кнігай, паколькі ўклаў у яе вельмі многа свайго асабістага. Урбан спалучыў літаратурныя і мастацкія традыцыі чэшскай культуры з сучаснымі тэндэнцыямі развіцця. Гэта “зьялены” экалагічны раман пра вёску, што вызначае сам аўтар у падзагалоўку. Чэшскі пісьменнік стараецца прыцягнуць увагу да праблем экалогіі. Ідэю аўтара вельмі цікава зразумелі мастак і выдавец: раман надрукаваны зьяёным

шрыфтам на зялёнай паперы. Большасць крытыкаў успрымаюць раман як сучасную утопію альбо як твор позняга рамантызма.

Кніга складаецца з дзвюх частак. Дзеянне першай часткі адбываецца ў трыццатыя гады XIX стагоддзя. У вёску Стара Вес прыязджае гаспадар, барон Ёган Сальлман дэ Цаўс, вальнадумны шляхціч, дыпламат, які шмат гадоў жыў за мяжой, а потым прыняў рашэнне вярнуцца і пажыць на сваёй бацькаўшчыне. У невяліччай вёсачцы ён адкрывае для сябе цэлы свет, які жыве па ўласных, чужых яму законах, прытрымліваецца сваіх традыцый. Усе падзеі рамана адбываюцца на фоне абсалютнай прыроднай ідыліі. Гэта падкрэсліваецца і тым, што жыхары вёскі, негледзячы на існаванне каталіцкага прыходу, не парываюць сваёй надзвычай цеснай сувязі з прыродай. Яны больш давяраюць паганскім багам, духам прыроды, чым мясцоваму пробашчу. У вёсцы ўпарта выконваюцца народныя рытуалы, жыхары далёкія ад царкоўных догм. Аўтар падкрэслівае логікай падзей свайго рамана, што хрысціянства было гвалтоўна навязана людзям і само яно так ці інакш упэўнена стаіць на моцнай аснове паганскіх традыцый. Галоўны герой паказваецца, з аднаго боку, як сімпатычны дэман з пазітывісцкага XIX стагоддзя, справядлівы пан-гаспадар, які рупіцца пра росквіт сваёй зямлі. Ён шукаў і знайшоў ціхі куток, каб адчуць гармонію і наблізіцца да народа. З іншага боку, ён бачыцца ачалавечанай пачварай, якая поўніцца ўнутраных сумневаў і зусім не рамантычных супярэчнасцяў. Ён усемагутны, можа хадзіць па вадзе, дыхаць жабрамі, але ў той жа час баіцца падводных стварэнняў.

У другой частцы рамана герой, зялёны барон, пераносіцца ў сённяшні дзень, у цэнтр агіднай і бруднай рэчаіснасці, бярэ ў рукі зброю, каб адваяваць на зямлі парадак і вярнуць тое, чаго сучаснасць пазбавіла чалавека. Вадзяніковае “Брацтва кацінай лапы”, у якім барон з’яўляецца адзіным і актыўным членам, топіць машыны разам з пасажырамі ў балоце, палюхае хатніх жывёл, якія штурхаюць сваіх гаспадароў дакладна па

вадзяніковай тэхналогіі. Урэшце рэшт, герой бачыць, што ў яго ёсць паслядоўнікі і прыхільнікі, што ён можа “адысці ад спраў” як “анахранізм”, бо вадзянікі сёння ўжо непатрэбныя. У рамане ключавымі становяцца паняці “анахранізм” і “утопія”. Аднак, відавочныя і рысы постмадэрнізму. У машленні галоўнага героя, Вадзяніка, напрыклад, сустракаем альязі на І.Канта, бо барон вызначае сваё маральнае кредо як “маральна закон звонку і зорнае неба ўнутры мяне”. Невыпадкова, імя Мілаша Урбана чэшская літаратурная крытыка далучае ўслед за І.Кратахвілам да плеяды яскравых прадстаўнікоў чэшскага постмадэрнізму. Хаця тут не ўсё так адназначна. Сам аўтар падкрэслівае, што напісаў гэты раман са злосці і абурэння. Яго абурала тое, што сучасная грамадскасць робіць са спрадвечнай прыродай. У кнізе чэшскім празаікам паказваюцца два светы. Першы – свет гармоніі з прыродай і зямлёй. У ім нават няма месца хрысціянству. Таму што яно было выдуманна людзьмі. Другі – свет, у якім чалавек падпарадкоўвае сабе прыроду. Аднак зрабіць гэта цалкам і канчаткова яму не ўдаецца, таму што знаходзяцца істоты, якія могуць помсціць за разбуранае і забруджанае. Раман “Вадзянік” уяўляе сабой гісторыю, у якім акцэнтуюцца экалагічная тэма і тэма ахвяры. Герой рамана, чалавек і вадзянік адначасова, раздвоены паміж двума стагоддзямі, аплецены казкам і мноствам міфаў, перамяшчаецца ў сучаснасць, каб вычысціць сваю зямлю ад бруду і выкідаў. З рамана атрымліваецца, што пачвара намнога чалавечнейшая, чым нават сама хацела быць. У рамане пырскае кроў і бруднае сумленне, але гэта ўласціва амаль усім раманам Мілаша Урбана.

Архітэктура – крыніца даўгачасовага натхнення для Урбана, які сваімі раманамі сцвярджае, што чысціню і дасканаласць можна знайсці толькі ў архітэктуры і мастацтве. У рамане “Цень сабора” чэшскі празаік зноў піша пра храм. На гэты раз, героем кнігі становіцца Сабор св.Віта, храм выключны, культавы для чэшскага народа. Аўтар імкнецца

спасцігнуць яго прастору, спалучыўшы дэтэктыў, містыку і рамантыку. У “Ценю сабора” Урбан звяртаецца да эстэтычных канцэпцый прэрафаэлітаў, сягае ў глыбіні літаратурнай гісторыі і, на думку чэшскага навукоўцы Пілара, стварае жанравы інварыянт тых форм раманаў, якія існавалі ў Англіі ў другой палове XVIII стагоддзя – містыфікацыі, сатырычнага памфлету, гатычнага рамана [12, 88].

Апошні раман, над якім працуе празаік, “Мова Санціні”, распавядае пра жыццё і творчасць чэшскага архітэктара эпохі барока Яна Блажэя Санціні Айхла, які сваеасабліва спалучыў сваімі працамі готыку і барока, але інакш, чым гэта рабілі астатнія замежныя архітэктары, напрыклад, англічане. Чэшскі творца піша пра зодчага, звесткі пра якога не дае кожная энцыклапедыя, а, на думку, Урбана, ён заслугоўвае вялікай павагі, бо ў яго касцёлах хаваецца таямніца. Яго касцёлы застаюцца ў памяці надоўга, таму Еўропа павінна яго ведаць.

Сёння Мілаш Урбан стаў добра вядомым і любімым літаратурнай крытыкай празаікам. Гавораць пра магію яго кніг [10, 22]. Павел Яноўшак пісаў пра вяртанне ідэалогіі ў чэшскую літаратуру [5, 6-7], Любамір Махала – пра гульню хуткага інтэлекту, заснаванага на выкарыстанні сінтэзу розных жанраў [8, 185-187]. Чэшскі даследчык М.Пілар упэўнены, што Урбан з’яўляецца прадстаўніком постмадэрнісцкага рамана-гульні, які часта цягаецца да сатырычных адступленняў і пошукаў ідэалаў гармоніі і прыгажосці. Большасць літаратуразнаўцаў падкрэслівае яго “інакавасць”, арыгінальнасць, якая, на іх думку, заснавана на арыентацыі на так званы “паўночны” кантэкст [12, 85]. Маюцца на ўвазе англійска-скандынаўскія ўплывы. Многія чэшскія літаратуразнаўцы прытрымліваюцца думкі, што чэшская літаратура XX стагоддзя чэрпала натхненне перш за ўсё ў французскіх мадэрнісцкіх плынях і афіцыйнай дактрыне сацыялістычнага рэалізму [12, 85]. Творчасць жа Урбана трэба разглядаць у кантэксце “поўнач-поўдзень”. З поўдня паходзіць антычнасць і хрысціянства як

галоўныя асновы ўсёй еўрапейскай культуры, паўночная ж міфалогія і традыцыя ў чэшскіх землях успрымаецца як нешто чужароднае, нават варожае. Нямецкія, англійскія, скандынаўскія вектары ўздзеяння даволі далёкія для чэшскай літаратуры XX стагоддзя (хаця з гэтым сцверджаннем таксама можна не пагадзіцца, бо існуюць яскравыя ўзоры зваротнага, як, напрыклад, творчасць Ёзафа Шкворацкага, на якога вельмі паўплывала англа-амерыканская літаратурная традыцыя). Пілар падкрэслівае, што вялікую ролю адыгрывае і той факт, што псіхалагічна “паўночныя” літаратуры” ў свядомасці чэхаў спалучаюцца з уладай цемры і холаду, з трагічнымі гісторыямі смерці, з архетыпамі, звязанымі з восенню і зімой. Такія тэмы і матывы ўрбанавых раманаў, як смерць, таямнічасць, гвалт, абсурднасць, прадвызначанасць лёсу, -- усё гэта Пілар выводзіць з англа-саксонскай, скандынаўскай і нямецкай культурнай традыцыі, паколькі чэшскі празаік вучыўся ў Оксфардзе і стаў прафесійным перакладчыкам англійскай мастацкай літаратуры. Міфалагізм, інтэртэкстуальнасць, жанравы сінкрэтызм, вяртанне да “вялікай гісторыі-інтрыгі”, аповед-гульня, па Пілару, не ад філасофіі дэкантструкцыі і ідэй Ліатара, а ідзе з іншых крыніц, таму мастацкі метада Урбана можна назваць хутчэй не постмадэрнізм, а перадмадэрнізм [12, 86].

Відавочна, што раманы сучаснага чэшскага празаіка Мілаша Урбана чакаюць шматвектарнага вывучэння, паколькі яго мастацкі свет і эстэтычная парадыгма складаныя, цікавыя, неадназначныя і дастаткова перспектыўныя для тыпалагічных даследаванняў. Мы ж у сваім артыкуле паспрабавалі пазначыць асноўныя праблемныя вузлы і акрэсліць межы чэшскага літаратурнага феномена пачатку XXI стагоддзя, імя якому “Мілаш Урбан”.

Літаратура:

1. Fic, I. *Hastrman aneb Dej, o čem doma navíš / I. Fic // Tvar XII. – 2001. – č. 20. – s. 1, 4-5.*

2. Ficova, S. Roman z Prahy / S. Ficova // Tvar XI. – 2000. – č. 2. – s. 12-13.
3. Hora, P. Může za to ten švec / P. Hora // Aluze. – 1998. – č.4. – s.149-150.
4. Hrzalová, H. «Zelena» fikce Miloše Urbana / H.Hrzalova // Obrys-Kmen 7. – 2001. – č.40. – s.2.
5. Janoušek, P. Vpředvzad (Miloš Urban a návrat ideologie do české literatury) / P. Janoušek // Tvar XII. – 2001. – č. 20. – s. 6-7.
6. Janoušková, J. Kolik příležitostí má Sedmikostelí / J. Janoušková // Tvar XI. – 2000. – č. 2. – s. 12-13.
7. Kudláč, A. Legenda o zelenem Janovi / A. Kudlač // Tvar XII. – 2001. – č. 20. – s. 5.
8. Machala L. Literární bludiště / L. Machala. — Praha. — 2001. —241 S.
9. Matoušek, P. Utopie utopena v pomstě / P. Matoušek // Host XVII. – 2001. – č. 8. – s.10 –11.
10. Slomek, J. Prvotina, která se přečte s potěšením / J. Slomek // Mladá fronta Dnes. – 11.11.1998. – s. 22.
11. Vágner, I. Průvan v zatuchlém hnízdě literárních historiků / I. Vágner // Nové knihy 39. – 1999. – č. 11. – s.4.
12. Pilar, M. Vrabec v hrsti aneb kliše v literatuře / M. Pilar. – Praha: Dokoran, 2005. – 174 s.
13. Урбан, М. Семь храмов. Пражский готический роман / М.Урбан – М.: изд-во О.Морозовой, 2005. – 426 с.

Звесткі пра аўтара:

Алена Уладзіміраўна Вострыкава, к.ф.н., дацэнт кафедры славянскіх літаратур філфака БДУ, г.Мінск, х.т. 344-71-44, маб. +37529 7694843.

e-mail: vostrikova72@mail.ru